

УДК 658.15

Ю. В. Великий,
д. е. н., професор, професор кафедри обліку і аудиту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7714-0840>
В. І. Прядчик,
аспірант кафедри обліку і аудиту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3039-8878>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.12.53

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Yu. Velykyi,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Accounting and Auditing, Petro Mohyla Black Sea National University
V. Pryadchuk,
Postgraduate student of the Department of Accounting and Auditing, Petro Mohyla Black Sea National University

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF ENTERPRISE CAPITAL MANAGEMENT

У статті виокремлено головні характеристики власного капіталу, розглянуто його складові елементи та джерела утворення. Зазначено, що ефективна діяльність будь якого суб'єкта господарювання напряду залежить від якісного організаційно-економічного управління капіталом підприємства. Запропоноване власне визначення управління капіталом підприємства та обгрунтована основна його мета та завдання.

У статті розглянуто сутність капіталу підприємства, визначено, що управління капіталом підприємства, як і весь процес управління являє систему принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень. Визначено сутність поняття інформаційного забезпечення процесу управління капіталом підприємства та виділено три основні групи його поділу.

Встановлено необхідність вдосконалення формування організаційно-економічного механізму управління капіталом, який повинен включати організаційний (заходи з організації, управління, зміни в організаційній структурі) та економічний блоки (аналіз, контроль та оцінка діяльності), а також цілі, функції, методи, структури, суб'єкти та об'єкти управління.

Визначено, що будь-яке промислове підприємство у своєму складі має дві функціональні підсистеми, такі як управління формуванням капіталу та управління використанням капіталу.

Удосконалено підходи до формування організаційно-економічного механізму управління капіталом підприємства. Застосування функціонального та системного підходів в дослідженні управлінського процесу дозволило розробити структуру механізму управління капіталом підприємства. Дослідивши основні елементи механізму управління формуванням та використанням капіталу підприємства розроблено його модель. Удосконалено механізм управління капіталом підприємства шляхом створення формуючого та функціонального блоків, що дає можливість комплексно здійснювати управління капіталом підприємства та ґрунтується на здійсненні поетапного вибору й використанні методів, важелів, заходів управління і формуванні адекватної їм структури системи управління. Реалізація запропонованого підходу спрямована на забезпечення підвищення ефективності управління капіталом суб'єкта господарювання, що дозволить максимізувати прибуток та мінімізувати комерційний ризик.

Проаналізовано переваги та недоліки власного капіталу як джерела фінансування діяльності підприємства. Запропоновано пріоритетні напрями підвищення ефективності управління капіталом підприємств.

The article highlights the main characteristics of equity capital, examines its components and sources of formation. It is noted that the effective operation of any business entity directly depends on the quality of organizational and economic management of the company's capital. The article proposes a definition of capital management and substantiates its main goal and objectives.

The essence of enterprise capital is examined, and it is determined that capital management, like the entire management process, represents a system of principles and methods for developing and implementing managerial decisions. The concept of information support for the capital management process is defined, and three main groups of its classification are identified.

The necessity of improving the formation of the organizational and economic mechanism for capital management is established. This mechanism should include organizational (measures related to organization, management, and changes in organizational structure) and economic components (analysis, control, and performance evaluation), as well as goals, functions, methods, structures, subjects, and objects of management.

It is determined that any industrial enterprise consists of two functional subsystems: capital formation management and capital utilization management.

Approaches to the formation of the organizational and economic mechanism for capital management have been improved. The application of functional and systematic approaches in the study of the management process has allowed for the development of a structure for the enterprise capital management mechanism. By analyzing the key elements of the mechanism for managing capital formation and utilization, a model has been developed. The capital management mechanism has been enhanced by introducing formative and functional blocks, which enable a comprehensive approach to capital management. This approach is based on a step-by-step selection and application of management methods, tools, and measures, as well as the formation of an appropriate management system structure.

The implementation of the proposed approach aims to improve the efficiency of capital management in business entities, allowing for profit maximization and commercial risk minimization.

The advantages and disadvantages of equity capital as a source of business financing are analyzed. Priority areas for improving the efficiency of enterprise capital management are proposed.

Ключові слова: капітал підприємства, управління капіталом підприємства, організаційно-економічний механізм управління капіталом підприємства, структура механізму управління капіталом підприємства.

Key words: enterprise capital, enterprise capital management, organizational and economic mechanism of enterprise capital management, structure of the enterprise capital management mechanism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку економіки, в умовах війни, економічної нестабільності, підвищеного ризику, стійкий розвиток та ефективна господарська діяльність підприємств. В даних умовах постає проблема пошуку нових механізмів фінансового забезпечення підприємств або вдосконалення вже існуючих, оптимізації структури джерел фінансування з метою їх ефективного використання, а також підвищення ефективності діяльності підприємства в цілому. Ефективність діяльності підприємства значною мірою залежить від забезпеченості його достатнім обсягом капіталу.

Рациональна структура капіталу є базовим чинником і джерелом ефективності не тільки фінансової, але й операційної та інвестиційної діяльності, а також безпосередньо впливає на процес функціонування підприєм-

ства в цілому і повинна відповідати довгостроковим стратегічним цілям діяльності підприємства. В зв'язку з цим для забезпечення подальшого розвитку діяльності підприємства необхідно здійснювати ефективне управління капіталом, оскільки його розмір і динаміка є важливими факторами щодо визначення їх оптимальності.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Даній проблематиці присвячено значну кількість наукових праць. Зокрема, питання організаційно-економічного механізму управління займалися такі вчені, як І. Белая, Т. Донченко, Л. Довгань, Г. Козаченко, В. Кушнірук, Ю. Лисенко, Ю. Лузан, В. Федорович, І. Фесенко, Х. Черевко, С. Щеглюк, та ін. Проблеми визначення організаційно-економічного механізму управ-

Таблиця 1. Основні характеристики поняття капітал підприємства

Особливість	Характеристика
Джерело формування добробуту його власників	Капітал, що накопичується, повинен задовольнити потреби його власників, як у поточному, так і у перспективному періоді, тобто сформувати рівень майбутнього їх добробуту.
Об'єкт власності та розпорядження	Капітал відображає, як індивідуальні та колективні, так і загальнодержавні форми власності. При цьому визначаються пропорції його використання, що виражається у співвідношенні його власного і позиченого капіталу.
Джерело доходу	Здатність приносити дохід є однією з головних характеристик капіталу. Джерелом доходу капіталу є відсотковий дохід, що отримують власники від його використання, як інвестиційного ресурсу, фактора виробництва або позикового капіталу.
Показник рівня ефективності господарської діяльності	Зростання власного капіталу високими темпами обумовлено ефективним розподілом прибутку компанії та її спроможністю регулювати фінансову стійкість, використовуючи внутрішні джерела. А зменшення власного капіталу може бути наслідком неефективної та збиткової діяльності підприємства або хибних управлінських рішень менеджерів.
Вимір ринкової вартості підприємства	Цій якості виступає власний капітал компанії, який визначає обсяг його чистих активів. Розмір власного капіталу характеризує також потенціал залучення ним позикових коштів, як забезпечують отримання додаткового прибутку. У сукупності з іншими факторами формується основа оцінки ринкової вартості підприємства
Накопичена цінність	Капітал як накопичена цінність розглядається у формі запасів основних засобів, цінних паперів, нематеріальних активів або товарно-матеріальних цінностей
Основний фактор виробництва	Як фактор виробництва капітал характеризується продуктивністю, яка визначається результатом виробничої діяльності до суми виробничого капіталу. В економічній теорії існує три основних фактори виробництва, які забезпечують господарську діяльність підприємств: капітал; земля та інші природні ресурси; трудові ресурси. Капіталу відводиться пріоритетна роль серед цих факторів, оскільки він слугує для них об'єднуючою ланкою;

ління капіталом були висвітлені у працях С. Голова, О. Кендюхова, О. Мірошніченко, О.В. Савченко, В.П. Соловйова, О. Пилипенко, С. Щеглюк та інших. Проте з аналізу інформаційних джерел можна зробити висновок, що недостатньо вивчені підходи до формування організаційно-економічного механізму управління капіталом підприємства та алгоритму його реалізації. Тому виникає завдання для подальшого дослідження цього аспекту.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад та розробка рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного механізму управління капіталом підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У ринкових умовах розвитку економіки капітал відіграє значну роль у розвитку підприємства, забезпеченні інтересів його власників та є важливим елементом в управлінні фінансовим станом суб'єкта господарювання. Капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у будь-яких формах, які інвестуються у створення його активів та являє собою один з найважливіших елементів, який є загальною сумою фінансових ресурсів підприємства. Розмір капіталу та його

структурна модель мають безпосередній вплив на фінансовий стан суб'єкта господарювання, зокрема на прибутковість, рентабельність, платоспроможність, кредитоспроможність та ліквідність. Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, необхідно, в першу чергу, виділити такі його особливості (таблиця 1).

Система управління капіталом підприємства включає три підсистеми:

1. Управління формуванням капіталу включає формування достатнього обсягу капіталу, оптимізація структури капіталу, підтримка фінансової рівноваги та реінвестування капіталу.

2. Управління використанням капіталу включає фінансування необоротних та оборотних активів підприємства, мінімізацію фінансового ризику та фінансовий контроль.

3. Функціональна підсистема включає мету, завдання, принципи, функції та методи управління капіталом підприємства.

Основною метою управління капіталом підприємства є максимізація ринкової вартості підприємства. Управління капіталом підприємства спрямоване на вирішення таких основних завдань:

- формування достатнього обсягу капіталу на підприємстві;

- оптимальний розподіл капіталу на підприємстві в розрізі напрямів його використання;

- досягнення максимальної дохідності капіталу на підприємстві;
- мінімізація фінансових ризиків, пов'язаних з використанням капіталу на підприємстві;
- оптимізація структури капіталу на підприємстві;
- підтримка фінансової рівноваги підприємства;
- забезпечення своєчасного реінвестування капіталу на підприємстві.

Управління капіталом підприємства здійснюється на основі таких принципів:

- врахування перспектив розвитку підприємства;
- забезпечення збалансованості обсягу залученого капіталу на підприємстві та обсягів сформованих активів підприємства;
- оцінювання вартості й доцільності залучення капіталу на підприємстві;
- мінімізація витрат на формування необхідного обсягу капіталу на підприємстві;
- забезпечення ефективності використання капіталу під час фінансово-господарської діяльності підприємства.

В ході господарської діяльності підприємства форма капіталу може змінюватися. Такі зміни обумовлені збільшенням або зменшенням абсолютного розміру капіталу або окремих його складових. Відбувається постійне перетворення ресурсів на капітал, на товари або інші види цінностей. Власний капітал є базою для визначення фінансової незалежності підприємства, його фінансової стійкості та стабільності. Тому, ефективна діяльність будь якого суб'єкта господарювання на прямому залежить від якісного управління капіталом підприємства.

Управління капіталом підприємства, є системою взаємопов'язаних елементів, націлених на формування оптимальної структури капіталу, яка б забезпечувала ефективне фінансування діяльності підприємства. Система управління капіталом підприємства складається з підсистеми управління формуванням капіталу (формування достатнього обсягу капіталу, оптимізація структури капіталу, підтримка фінансової рівноваги, реінвестування капіталу); підсистеми управління використанням капіталу (фінансування необоротних та оборотних активів підприємства, мінімізація фінансового ризику, фінансовий контроль).

Основна мета управління капіталом підприємства полягає у забезпеченні достатнього обсягу капіталу та у формуванні його оптимальної структури, яка б давала можливість ефективного фінансування діяльності підприємства та досягнення головної мети його створення. Управління капіталом підприємства зорієнтовано на вирішення таких основних завдань, як: оптимізація розподілу сформованого капіталу за видами діяльності та напрямками використання; забезпечення ефективності використання капіталу під час фінансово-господарської діяльності підприємства; мінімізація фінансових ризиків, пов'язаних з використанням капіталу, за визначеного рівня його прибутковості; забезпечення умов досягнення максимальної дохідності капіталу за визначеного рівня фінансового ризику; забезпечення збалансованості обсягу залученого капіталу та обсягів сформованих активів підприємства; забезпечення своєчасного реінвестування капіталу та фінансового контролю з

боку його засновників щодо використання капіталу підприємства

Механізм управління формуванням капіталу суб'єкта господарювання опосередковує виконання управлінських функцій щодо формування необхідного обсягу власних, залучених і позичених коштів для здійснення ефективної діяльності підприємства. З метою дотримання принципу системності по відношенню до управлінських дій на рівні господарювання підприємства необхідно впроваджувати саме організаційно-економічний механізм управління капіталом.

На нашу думку, організаційно-економічний механізм управління капіталом підприємства — це система, у складі якої є організаційний (заходи з організації, управління, зміни в організаційній структурі) та економічний блоки (аналіз, контроль та оцінка діяльності), а також цілі, функції, методи, структури, суб'єкти та об'єкти управління. У загальному вигляді цей механізм може бути поданий як сукупність окремих блоків, що утворюють систему функціональних зв'язків між об'єктами, суб'єктами, засобами, методами та іншими складовими діяльності і можуть використовуватися для досягнення покращення стану капіталу підприємства, як його стратегічної цілі.

Оптимальна структура капіталу передбачає таке співвідношення власного капіталу й позикового, яке має забезпечувати досягнення головної мети фінансово-господарської діяльності підприємства.

Управління використанням капіталу підприємства передбачає раціональний перерозподіл фінансових ресурсів підприємства для забезпечення їх ефективного використання, що позитивно вплине на отримання максимального можливого ефекту.

Механізм управління капіталом підприємства, як будь-який інший механізм, має бути сформований з урахуванням сучасних підходів та принципів. Серед значної кількості існуючих наукових підходів особливої уваги заслуговують системний, ситуаційний та інноваційний підходи.

Системний підхід в управлінні капіталом підприємства передбачає дослідження у тісному взаємозв'язку всіх елементів системи, визначення критеріїв функціонування кожного з них окремо і механізму в цілому, підпорядкування окремих елементів досягненню єдиної загальної мети системи. Варто зазначити, що вивчаючи будь-яке явище як систему обов'язково необхідно враховувати ефект синергії, який полягає в тому, що створюються умови, при яких ефект від суми є більшим, ніж сума ефектів складових частин.

Ситуаційний підхід в управлінні капіталом підприємства базується на забезпеченні максимальної адаптації до умов конкретної ситуації у процесі розвитку та оздоровлення підприємства.

Інноваційний підхід в управлінні капіталом підприємства може застосовуватись при наступальній стратегії управління та має бути орієнтований на активізацію інноваційної діяльності суб'єкта господарювання, тобто творчого пошуку певних новітніх рішень, виготовлення нових видів продукції або послуг.

Згідно системного підходу, управління підприємством являє собою систему дій суб'єкта управління щодо об'єкту управління. В свою чергу, об'єктом управ-

ління капіталом підприємства виступають фінансові відносини, які виникають у суб'єкта господарювання та пов'язані з формуванням фінансових ресурсів для забезпечення достатності власного капіталу підприємства (за необхідності залученого або позикового капіталу).

В даному механізмі управління капіталом підприємства можуть бути зовнішні суб'єкти — акціонери, банки, податкові органи, постачальники сировини та матеріалів та внутрішні суб'єкти — власники підприємства, фінансовий менеджер, фінансовий відділ.

Основною метою функціонування даного механізму виступає формування достатнього капіталу, який забезпечить ефективну діяльність підприємства.

Як і будь-яка система, механізм управління капіталом підприємства формується за умови дотримання чітко визначених та науково обґрунтованих принципів. Його сутність проявляється у виконанні зазначених раніше функцій. Головними принципами реалізації організаційно-економічного механізму управління капіталом підприємства виступають:

- принцип функціональності, який передбачає, що всі складові даного механізму мають чітко визначені завдання та спрямовані на досягнення єдиної мети — формування достатнього обсягу капіталу підприємства та його ефективного використання;

- принцип комплексності, який полягає у тому, що всі заходи, пов'язані з процесом управління капіталом підприємства, потрібно здійснювати у взаємозв'язку з іншими напрямками його діяльності;

- принцип адаптованості, тобто здатність механізму управління капіталом вдосконалюватися та змінюватися під впливом різноманітних факторів;

- принцип об'єктивності, який передбачає врахування всіх сторін діяльності підприємства, об'єктивне врахування екзогенних та ендогенних факторів, що впливають на результати формування достатнього капіталу підприємства та його використання;

- принцип ефективності, який передбачає, що даний механізм забезпечить максимальну реалізацію потенційних можливостей конкретного підприємства щодо забезпечення його достатнім обсягом капіталу та його використання;

- принцип професіоналізму, що передбачає наявність спеціальної підготовки суб'єктів формування достатнього обсягу капіталу підприємства з врахуванням особливостей його діяльності та структури його управлінського апарату;

- принцип прозорості або відкритості, що забезпечує надання акціонерам, клієнтам, інвесторам повної та достовірної інформації щодо обсягу та структури капіталу.

В механізмі управління капіталом підприємства, на нашу думку, доцільно виділити такі чотири складові забезпечення: нормативно-правове, інформаційне, фінансове, організаційне.

В основі фінансового законодавства в Україні закладена Конституція. Процес формування та використання капіталу підприємства регламентується в Україні численними нормативно-правовими документами. Основним із яких є — Закони України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" від

06.02.2018 р. No 2275-VIII, "Про акціонерні товариства" від 17.09.2008 р. No 514-VI, Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. No 436-IV та Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. No 435-IV, НП(С)БО No 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності".

Інформаційне забезпечення є основою для розробки механізму управління капіталом підприємства, який містить різну економічну, фінансову та комерційну інформацію. Таким чином, інформаційне забезпечення являє собою процес неперервного та цілеспрямованого підбору інформації, яка необхідна для проведення планування, аналізу, ухвалення оперативних управлінських рішень щодо формування та використання капіталу підприємства. Інформаційне забезпечення повинно об'єктивно відображати стан забезпеченості капіталу підприємства у будь-який момент часу та з будь-яким рівнем деталізації. Інформація повинна відповідати принципам системності, нормативності, повноти, порівнянності, достовірності і відкритості. Але необхідно підкреслити, що ухвалення важливих управлінських рішень потребує якісної інформації, а оскільки вона має властивість швидко змінюватися і "застарівати", то її необхідно використовувати досить оперативно і враховувати зовнішні фактори під впливом яких вона може змінюватися.

Інформаційне забезпечення процесу управління капіталом підприємства знаходить відображення в системі показників, які можна умовно поділити на три основні групи:

- показники, що характеризують вартість капіталу загалом та окремих складових його зокрема;

- показники, які характеризують обсяг, структуру, динаміку капіталу підприємства;

- показники, які характеризують ефективне використання капіталу підприємства.

Організаційне забезпечення механізму виступає сполучною ланкою, яка об'єднує всі елементи механізму управління капіталом підприємства. Організаційне забезпечення насамперед розуміють як об'єднання людей, що спільно реалізують фінансову програму на основі визначених правил і процедур. До головних організаційних процедур належать створення органів управління фінансовою діяльністю підприємства (фінансових департаментів, фінансових відділів) і побудова структури її апарату управління. Система організаційного забезпечення механізму управління капіталом підприємства являє собою взаємопов'язану систему підрозділів та служб підприємства, які здійснюють розробку та ухвалення управлінських рішень щодо формування та розвитку капіталу та несуть відповідальність за результати ухвалених рішень.

Фінансове забезпечення механізму управління капіталом підприємства складається із: забезпечення необхідного обсягу залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел (залучення нових акціонерів через додатковий випуск акцій; реорганізації підприємства (злиття чи приєднання); створення об'єднань (корпорація, холдингова група);

- забезпечення максимального обсягу залучення фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел (капіталізація прибутку).

Важливе місце в механізмі управління капіталом підприємства займають фінансові методи, як способи або засоби впливу на об'єкт механізму, що мають враховувати особливості діяльності конкретно взятого суб'єкта господарювання. Фінансові методи управління капіталом підприємства охоплюють фінансове прогнозування, планування, фінансовий аналіз, фінансовий контроль.

Планування обсягу капіталу підприємства являє собою діяльність з розробки планів та розрахунку планових показників, які відображають прогнозний рівень забезпеченості підприємства власними та запозиченими ресурсами для безперервної та ефективної його діяльності в плановому періоді. Також, процес планування власного капіталу виступає невід'ємною частиною планування, оскільки власний капітал виступає захисним бар'єром від неочікуваних ризиків в процесі діяльності. Планування капіталу підприємства передбачає прогнозування обсягу та структури його в цілому, а також динаміку його складових частин (як власного капіталу так і позиченого), планування прибутковості капіталу і збільшення вартості акцій суб'єкта господарювання.

Розробка стратегії формування та розвитку капіталу підприємства передбачає врахування тенденцій розвитку економіки, а також вимог, що постають і може реалізуватись через емісійну чи дивідендну політику. При поточному фінансовому плануванні розробляються планові показники, які відображають окремі аспекти формування та використання капіталу підприємства на один рік.

Капітал є головним елементом та базою для ведення господарської діяльності підприємства, тому його ретельний та професіональний фінансовий аналіз дозволяє отримати обґрунтовану та важливу інформацію щодо фінансового стану суб'єкта господарювання та розробити відповідні управлінські рішення, з метою виявлення резервів мінімізації вартості капіталу та оптимізації структури цього капіталу. Проведення аналізу структури фінансових ресурсів та власного капіталу підприємства виступає передумовою для визначення ефективності їхнього використання на практиці. Через це дослідження їхнього складу і динаміки, кількісне і якісне оцінювання структури капіталу виступає основою при ухваленні рішень про його оптимізацію.

Таким чином, всебічне та професійне використання методів фінансового аналізу капіталу підприємства дає змогу керівництву заздалегідь прогнозувати негативні тенденції розвитку компанії та вчасно приймати відповідні управлінські рішення задля зменшення можливих втрат або їх уникнення. Це постає окремим важливим завданням в умовах кризових ситуацій в сучасній економіці, які мають негативний вплив на фінансовий стан підприємства та його господарську діяльність.

Також, важливим методом управління капіталом підприємства є фінансовий контроль, який забезпечує контрольні заходи на пріоритетних напрямках фінансової діяльності підприємства, своєчасне фіксування відхилень фактичних результатів від передбачених планами та ухвалення оперативних управлінських рішень, які забезпечують її нормалізацію. В такому випадку

фінансовий контроль зводиться до перевірки виконання планів, які стосуються капіталу підприємства та ефективного його використання.

Механізм управління капіталом підприємства містить також і функціональну складову, що об'єднує основні інструменти та процеси формування його капіталу. Таким чином, одним з важливих інструментів загальної концепції управління підприємством, виступає стратегія управління його капіталом. Стратегія управління капіталом підприємства являє собою комплекс управлінських підходів, рішень, заходів, які спрямовані на формування та використання капіталу у обсягах, які забезпечують розвиток підприємства. Потреба у розробці та реалізації такої стратегії пояснюється тим, що від достатності власного та залученого капіталу підприємства в цілому залежить, чи зможе воно ефективно продовжувати на ринку власну діяльність, що підкреслює стратегічний аспект основної мети формування капіталу суб'єкта господарювання.

Розробка функціональної складової механізму управління капіталом підприємства проводиться в декілька етапів.

Перший етап — визначення необхідного обсягу власного капіталу підприємства. Основна проблема при визначенні доцільного для підприємства розміру капіталу — це вибір прийнятного співвідношення капіталу та зобов'язань: чим більша питома вага власного капіталу, тим більшою є фінансова незалежність підприємства.

Складність управління власним капіталом полягає також у тому, що в процесі поточної діяльності відбуваються безперервні зміни, пов'язані зі збільшенням або зменшенням як його загальної величини, так і окремих складників. Основними критеріями оптимізації структури капіталу є прийнятний рівень доходності і ризику в діяльності підприємства; мінімізація середньозваженої вартості капіталу підприємства; максимізація ринкової вартості підприємства.

Управління власним капіталом пов'язане не тільки із забезпеченням ефективного використання вже накопиченої його частини, але і з формуванням власних фінансових ресурсів, що забезпечують майбутній розвиток підприємства. Рівень ефективності господарської діяльності підприємства визначається цілеспрямованим формуванням його капіталу. Основною метою формування капіталу підприємства є задоволення потреб у придбанні необхідних активів та оптимізація його структури з позицій забезпечення умов ефективного його використання.

У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства. Він формує переважну частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно — і ріст ринкової вартості підприємства.

У складі зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить залученню підприємством додаткового пайового (шляхом додаткових внесків у зареєстрований (пайовий) капітал) або акціонерного (шляхом додаткової емісії та реалізації акцій) капіталу.

В процесі вибору способу зростання капіталу рекомендується виходити з принципу підвищення цінності

підприємства. Цінність підприємства буде зростати в разі збільшення прибутків та підвищення курсу його акцій.

Оцінка вартості залучення капіталу до підприємства з різних джерел здійснюється за основними елементами власного капіталу, що формується за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел. Результати проведеної оцінки виступають основою розробки управлінських рішень щодо вибору альтернативних джерел формування капіталу підприємства, що забезпечують його збільшення.

Необхідно прагнути до максимізації обсягів залучення власних фінансових ресурсів завдяки внутрішнім джерелам. Перед зверненням до зовнішніх джерел формування капіталу підприємства повинні бути реалізовані всі можливості його формування завдяки внутрішнім джерелам.

Для стейкхолдерів власний капітал є показником відповідальності і стабільності підприємства. Чим більший власний капітал і менша кредиторська заборгованість, тим кращі стосунки у підприємства з різними юридичними і фізичними особами.

Важливе місце займає також оптимізація структури власного капіталу підприємства. Такий процес оптимізації базується на критеріях: забезпечення збереження управління підприємством засновниками, забезпечення мінімальної сукупної вартості залученого капіталу підприємства.

Поліпшення використання капіталу підприємства та оптимізації джерел його формування відбувається за такими напрямками: забезпечення максимального обсягу залучення фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел, що можливо шляхом збільшення оборотності та підвищення рентабельності власного капіталу та застосування прискореної амортизації основних засобів; залучення капіталу за рахунок зовнішніх джерел обов'язково має враховувати вартість залученого капіталу; підприємство повинне контролювати середньозважену вартість залученого капіталу і не допускати його підвищення над рентабельністю власного капіталу та рентабельністю інвестицій.

Не звертаючи уваги на те, що складові елементи механізму управління формуванням капіталу підприємства подані в загальному вигляді, сам механізм для кожного підприємства є індивідуальним та потребує врахування багатьох чинників та нюансів, починаючи з визначення цілей та закінчуючи реалізацією програми в залежності від наявних ресурсів підприємства.

ВИСНОВКИ

Сучасна система управління капіталом підприємства повинна обумовлювати поточну фінансову ефективність його використання, поточну фінансову стійкість підприємства, можливості мінімізації ризиків діяльності та специфіку руху грошових потоків підприємства. Ефективність діяльності будь якого суб'єкта господарювання залежить від правильно вибраної стратегії управління капіталом підприємства. У зв'язку з цим в статті удосконалено механізм формування та використання капіталу підприємства шляхом створення формуючого та функціонального блоків. На відміну від існуючих

підходів, розподіл механізму на два блоки дає можливість комплексно здійснювати управління капіталом підприємства, що ґрунтується на здійсненні поетапного вибору та використанні методів, важелів, заходів управління й формуванні адекватної їм структури системи управління. Реалізація запропонованого підходу спрямована на забезпечення підвищення ефективності управління капіталом суб'єкта господарювання, що дозволить максимізувати прибуток і мінімізувати комерційний ризик.

Література:

1. Бобяк А. П. Власний капітал підприємства, як економічна категорія, та його облік // Міжнародний збірник наукових праць. 2011. С. 55—58.
2. Лубкей Н. П. Теоретичні засади управління капіталом підприємства // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2019. С. 38—45.
3. Смирна О. В., Ізмайлова Н. В. Сучасний стан та проблеми формування капіталу українських підприємств в умовах кризових явищ // Ефективна економіка. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9904>.
4. Бланк О. І., Ситник Г. В., Андрієць В. С. Управління фінансами підприємств: підручник (2-ге вид.). Київ, 2017. 792 с.
5. Ларіонова К., Капінос Г. Механізм управління капіталом підприємства // Modeling the development of the economic systems. 2023. № 3. С. 147—154.
6. Пігуль Н. Г., Дехтяр Н. А., Пігуль Є. І. Теоретичні засади управління капіталом підприємства // Інфраструктура ринку. 2020. С. 251—256.
7. Поддєрьогін А. М., Бабяк Н. Д., Білик М. Д. Фінансовий менеджмент: підручник. Київ, 2017. 534 с.

References:

1. Bobiak, A. P. (2011), "The company's equity capital as an economic category and its accounting", *Mizhnarodnyj zbirnyk naukovykh prats'*, pp. 55—58.
2. Lubkej, N. P. (2019), "Theoretical principles of enterprise capital management", *Menedzhment ta pidpryemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*, pp. 38—45.
3. Smyrna, O. and Izmaylova, N. (2022), "Current state and problems of capital formation of ukrainian enterprises in crisis conditions", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9904> (Accessed 25 May 2025).
4. Blank, O. I., Sytnyk, H. V. and Andriiets', V. S. (2017), *Upravlinnia finansamy pidpryemstv* [Financial management of enterprises], Kyiv, Ukraine.
5. Larionova, K. and Kapinos, H. (2023), "Mechanism of enterprise capital management", *Modeling the development of the economic systems*, vol. 3, pp. 147—154.
6. Pihul', N. H., Dekhtiar, N. A. and Pihul', Ye. I. (2020), "Theoretical principles of enterprise capital management", *Infrastruktura rynku*, pp. 251—256.
7. Poddier'ohin, A. M., Babiak, N. D. and Bilyk, M. D. (2017), *Finansovyj menedzhment* [Financial management], Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2025 р.